

РОЗДІЛ 12

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/138>

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗМІ ЯК СУБ'ЄКТІВ ВЗАЄМОДІЇ ПІД ЧАС ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

LEGAL STATUS OF THE MEDIA AS SUBJECTS OF INTERACTION DURING THE IMPLEMENTATION OF THE LEGAL REGIME OF MARTIAL STATE

Прянішнікова І.В., здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

Статтю присвячено розкриттю характерних ознак правового статусу ЗМІ як суб'єктів взаємодії під час запровадження правового режиму воєнного стану. Уточнено, що згідно з чинним вітчизняним законодавством ЗМІ – це засіб, що має спеціальне призначення – публічно поширювати інформацію для невизначеного кола осіб. Визначено, що оскільки ЗМІ набули нових функцій доречніше в оновленому законодавстві, яке має регулювати діяльність ЗМІ, використовувати термін «медіа». Зокрема частина 2 статті 22 Закону України «Про інформацію» має бути частиною 1 у такій редакції: «медіа – це фізична особа (журналіст) або юридична особа будь-якої форми власності, які здійснюють публічне поширення масової інформації». Друга частина вказаного Закону має визначити термін масової інформації. З огляду на таке трактування, визначено, що правовий статус ЗМІ має подвійну юридичну природу. З'ясовано, що Глобальна хартія журналістської етики рекомендує журналістам при взаємодії із правоохоронними органами бути нейтральним фахівцем із поширення об'єктивної інформації. Сформовано, що правовий статус ЗМІ як суб'єктів взаємодії під час запровадження правового режиму воєнного стану характеризується їхніми функціонально-ролевими особливостями, які не впливають на результат їхньої діяльності. Представники медіа обмежені законодавчими положеннями щодо можливості вчинення сприяючих дій силами безпеки і оборони країни. Їхнє пряме призначення полягає у здійсненні інформаційного забезпечення суспільства об'єктивною та достовірною інформацією, отриманою у ході прямої чи опосередкованої взаємодії зі Збройними Силами України, Національною поліцією, Державною службою з надзвичайних ситуацій, Службою безпеки України, місцевих органів влади, військово-цивільних адміністрацій тощо. Доведено, що правовий статус ЗМІ як суб'єктів взаємодії під час запровадження правового режиму воєнного стану репрезентує учасника сумісної діяльності, що наділений системою прав, обов'язків, гарантій та відповідальності й залежать від того до якої групи вони відносяться, зокрема: 1) цивільних журналістів; 2) військових кореспондентів; 3) чи представників ЗМІ з акредитацією.

Ключові слова: взаємодія, воєнний стан, ЗМІ, комунікація, медіа, поінформованість населення, правовий режим, правовий статус.

The article is devoted to revealing the characteristic features of the legal status of the media as subjects of interaction during the introduction of the legal regime of martial law. It was clarified that, according to the current domestic legislation, the media is a means that has a special purpose - to publicly disseminate information for an indefinite circle of people. It is determined that since the media have acquired new functions, it is more appropriate to use the term "media" in the updated legislation, which should regulate the activities of the media. In particular, part 2 of article 22 of the Law of Ukraine "On Information" should be part 1 in the following wording: "media is an individual (journalist) or a legal entity of any form of ownership, carrying out public dissemination of mass information". The second part of this Law should determine the category of mass media. Given this interpretation, it is determined that the legal status of the media has a dual legal nature. It was found that the Global Charter of Journalistic Ethics recommends that journalists, when interacting with law enforcement agencies, be a neutral specialist in disseminating objective information. It is formed that the legal status of the media as subjects of interaction in the implementation of the legal regime of martial law is characterized by their functional and role features that do not affect the result of their activities. Media representatives are limited by legal provisions on the possibility of performing actions that contribute to the security and defense forces of the country. Their direct purpose is to provide information to society with objective and reliable information obtained in the course of direct or indirect interaction with the Armed Forces of Ukraine, the National Police, the State Emergency Service, the Security Service of Ukraine, local authorities, military-civilian administrations, etc. It is proved that the legal status of the media as subjects of interaction in the implementation of the legal regime of martial law is a participant in joint activities, which is endowed with a system of rights, obligations, guarantees and responsibilities and depends on which group they belong to, in particular: 1) civilian journalists; 2) war correspondents; 3) or media representatives with accreditation.

Key words: communication, interaction, legal regime, legal status, martial law, media, public awareness.

Постановка проблеми. За допомогою виділення різних видів соціальних статусів: функціонально-ролевого, соціального престижу, правового та інших, можуть бути охарактеризовані взаємовідносини особи із суспільством та державою. Правовий статус, в свою чергу, юридично опосередковує найбільш важливі, основні зв'язки між індивідами, державою, суспільством. Його характерною рисою є урегульованість нормами права [1, с. 547]. Як багатоаспектна категорія він має загальний, універсальний характер та відбиває індивідуальні особливості суб'єктів і реальне положення їх у системі багатоманітних суспільних відносин. Також він не може бути реалізований без обов'язків, що кореспондуються правом, без юридичної відповідальності, у необхідних випадках – без правових гарантій [2]. Саме за допомогою правового статусу суспільство створює реальні можливості для виконання суб'єктами права своїх соціальних функцій. Його зміст визначає межі діяльності особи щодо інших осіб, колективів, держави, межі її активної та пасивної життєдіяльності

та самоствердження [3, с. 117; 4, с. 80]. Тому категорія «правовий статус» визначає права та обов'язки суб'єктів у системному вигляді, що дає змогу здійснити порівняльний аналіз статусів різних суб'єктів для відкриття нових шляхів їх удосконалення [2; 6, с. 180-181].

Це дослідження спрямоване на розкриття характерних ознак правового статусу ЗМІ як суб'єктів взаємодії під час запровадження правового режиму воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Представлена до аналізу проблематика не має свого наукового висвітлення у межах праць вітчизняних вчених, оскільки специфіка досліджуваного питання є вузькоспеціалізованою. Проте її загальнотеоретичні основи базуються на працях таких вчених як: В. Гуцул, М. Желінський, В. Оксін та деяких інших.

Виклад основного матеріалу. Словосполучення «засоби масової інформації» в англійській літературі означає «мас-медіа» (mass media). Слід зазначити, що це визначення включає всі форми як друкованих, так і елек-

тронних ЗМІ, зокрема: газети, журнали, телебачення, кіно, радіо та Інтернет.

Так, в Законі України «Про інформацію» у частині 2 статті 22 визначається, що «засоби масової інформації це засоби, призначені для публічного поширення друкованої або аудіовізуальної інформації» [7]. У свою чергу під масовою інформацією вказаний закон розуміє інформацію, що поширюється з метою її доведення до необмеженого кола осіб [7].

Отже, згідно з чинним вітчизняним законодавством ЗМІ – це, по-перше, засіб, тобто прийом, спосіб, якась спеціальна дія, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось [8]. По-друге, вони мають спеціальне призначення – публічно поширювати інформацію для невизначеного кола осіб. В даному контексті термін «публічно» означає безособовість суб'єкта отримання такої інформації, відсутність будь-яких обмежень щодо кінцевого її споживача, а термін «поширення» – робити більшою сферу впливу чогось на кого-, що-небудь [9], тобто діяльність щодо її оприлюднення.

Дійсно, протягом тривалого часу традиційні ЗМІ, відомі під назвою «четверта влада» за аналогією з трьома традиційними гілками влади демократичного режиму (законодавчої, виконавчої та судової) – були союзниками держави, допомагали представникам громадськості отримати відповіді на питання політичного характеру. Проте, виступаючи на Всесвітньому соціальному форумі в Порту-Алегрі, Бразилія, в 2003 році Ігнасіо Рамоне, журналіст і професор університету, заявив, що, оскільки звичайні ЗМІ перебувають у володінні транснаціональних компаній, вони перетворилися на ворога: ЗМІ дозволяють експлуатувати і пригнічувати людей, а не захищати їх [10]. Тому Інтернет разом з іншими віртуальними послугами, набули надзвичайної значущості в нашому суспільстві, тепер навіть важко уявити собі життя без телебачення, електронної пошти, сайтів обміну відеоінформацією, Інтернет-порталів новин або блогів. Їх традиційна роль своєрідного вікна у світ постійно зростає. ЗМІ набули нових функцій, вони виступають як форум, що сприяє соціальній взаємодії та спілкуванню; завдяки ЗМІ можна купувати або продавати будь-які товари, ЗМІ дозволяють отримати доступ до будь-якої інформації, вони дозволяють розмістити власний медіа-контент. Деякі люди ставляться до Інтернету як до п'ятої влади, оскільки саме Інтернет-ресурси конкурують з традиційними ЗМІ, але разом з тим виникає загроза появи ненависті, стереотипів та дезінформації. Особливо вразливими до онлайн-ризиків є діти та молодь [10].

Тому, на нашу думку, в новому законодавстві, яке має регулювати діяльність ЗМІ, доречно використовувати термін «медіа». Тим більше, що на розгляді у Верховній Раді України вже зареєстрований законопроект «Про медіа» [11]. Однак, необхідно відмітити, що автори зазначеного законопроекту при визначенні терміну «медіа» залишили стару конструкцію, яка визначала термін «засоби масової інформації», а саме те, що медіа є засобом. З чим ми не згодні.

Уточнимо, що в міжнародних документах можна зустріти словосполучення «медіа-організація» («media organization»), наприклад, в США цей термін позначає фізичну або юридичну особу, яка займається поширенням інформації серед широкої громадськості через газету, журнал, інше видання, радіо, телебачення, кабельне телебачення чи інший ЗМІ [12]. Але в контексті вказаної норми, організація попри те, що відносить фізичну особу до медіа-організації, але пов'язує її із професійною діяльністю. Тобто, як і у вітчизняному законодавстві, для визначення правового статусу ЗМІ визначальне значення має її організаційно-правова форма.

Так, у положеннях Закону СРСР від 12.06.1990 р. № 1552-І «Про пресу та інші засоби масової інформації»,

передбачалось, що ЗМІ репрезентувалися із редакціями періодичної преси, теле- і радіомовлення (інформаційними агентствами, іншими установами, які здійснювали випуск масової інформації) [13]. Вітчизняні Закони України «Про інформацію» та «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» попри те, що призначенні для правового регулювання інформаційної діяльності, однак вони чітко не вказують на те, що ЗМІ – це організація, юридична особа. Як нами вже акцентувалось, законодавець ЗМІ асоціює із засобами, що, на нашу думку, є некоректним.

Обумовити це можна щонайменше тим, що навіть в означеному нами Законі України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» дається визначення державному та комунальному ЗМІ. І при цьому наголошується саме на їх організаційно-правовій формі. Так, державний ЗМІ – це державна теле- і радіомовна організація або державне інформаційне агентство, а комунальний – це аудіовізуальний (електронний) ЗМІ, створений органом місцевого самоврядування або органом місцевого самоврядування спільно з місцевою державною адміністрацією як засновником (співзасновником) на базі чи за участю комунальної власності та відповідного фінансування з місцевого бюджету і статутом (програмами цілями, програмною концепцією) редакції (юридичної особи) якого передбачається, зокрема, інформування громадян про діяльність цього органу та вищих органів державної влади [14]. В Законі України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» визначається, що аудіовізуальний (електронний) ЗМІ органу державної влади чи органу місцевого самоврядування – це засіб масової інформації, засновником (співзасновником) якого є орган державної влади або орган місцевого самоврядування і який повністю або частково утримується за рахунок державного чи місцевих бюджетів [15].

Отже, враховуючи вищезазначене, ми вважаємо, що необхідно частину 2 статті 22 Закону України «Про інформацію» зробити частиною 1 і викласти її у такій редакції: «медіа – це фізична особа (журналіст) або юридична особа будь-якої форми власності, які здійснюють публічне поширення масової інформації». Друга частина вказаного Закону має визначати термін масової інформації.

З огляду на таке трактування, логічно, що правовий статус ЗМІ має подвійну юридичну природу, зокрема репрезентує: 1) функціональне призначення організації, що характеризується здійсненням спеціальної діяльності, спрямованої на реалізацію впливу на соціальні маси через систему форм її здійснення за допомогою яких здійснюється поширення публічної інформації в різноманітних цілях; 2) роль особи журналіста, як об'єктивізації ЗМІ.

Уточнимо, що журналіст – це творчий працівник, який професійно збирає, одержує, створює і займається підготовкою інформації для ЗМІ, виконує редакційно-посадові службові обов'язки (в штаті або на позаштатних засадах) відповідно до професійних назв посад (роботи) журналіста, які зазначаються в державному класифікаторі професій України [14].

Слід відзначити, що гуманітарне право передбачає особливий статус журналістів у ситуаціях міжнародних збройних конфліктів. Зокрема встановлено два різних статуси для журналістів у ситуації міжнародного збройного конфлікту: «військові кореспонденти», які акредитовані при збройних силах, та інші журналісти. Історично єдиний статус військового кореспондента був визначений Третьою Женевською конвенцією 1949 року про міжнародні збройні конфлікти [16]. Військові кореспонденти (журналісти, уповноважені безпосередньо стороною конфлікту стежити за її військами), захоплені під час виконання своїх функцій у зоні конфлікту, вважаються

військовополоненими. Це ставить їх під захист Третньої Женевської конвенції про поводження з військовополоненими (стаття 4).

У 1977 році Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, підтвердив це. Він також поширив захист гуманітарного права на інші категорії журналістів, які не акредитовані в збройних силах. Ці журналісти мають статус цивільних осіб і підлягають захисту як такі (стаття 79 API). Відповідно до правил звичаєвого міжнародного гуманітарного права, опублікованого Міжнародним комітетом червоного хреста у 2005 році, «цивільні журналісти, які виконують професійні місії в зонах збройних конфліктів, повинні користуватися повагою та захистом, доки вони не беруть безпосередньої участі в конфлікті чи воєнних діях» [17], незалежно від того, чи йдеться про не міжнародний, чи міжнародний збройний конфлікт.

Міжнародне кримінальне правосуддя визнає специфіку роботи військових кореспондентів і обмежує їхній обов'язок бути свідками. Захист журналістських джерел і професійна таємниця не визнаються чітко та однаково національними законами. У деяких країнах ці законодавчі положення відсутні, і, як наслідок, таке право не надається журналістам. У справі Рендала (Prosecutor v. Brdjanin & Talic, IT-99-36-AR73.9, рішення про проміжну апеляцію, 11 грудня 2002 р.) [18] Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії визнав, що військових кореспондентів слід вважати незалежними спостерігачами, а не як потенційних свідків звинувачення. У пунктах 36, 38 і 50 свого Рішення Апеляційна палата Міжнародного кримінального трибуналу визнала, що журналісти, які працюють у зонах бойових дій, служать «суспільним інтересам», оскільки вони «відіграють життєво важливу роль у доведенні до відома міжнародної спільноти жакхів і реальності конфлікту» [18]. Аби захистити здатність журналістів виконувати свої функції, Палата надала їм привілей давати свідчення щодо подій, пов'язаних з їхньою роботою, як просив апелянт Джонатан Рендал. Суд вирішив, що журналісти, які працюють у зонах бойових дій, можуть бути примушені давати свідчення лише за наявності двох сукупних умов: по-перше, запитувана інформація має бути «вирішальною для справи»; по-друге, «її не можна розумно отримати іншими способами» [18].

Цей імунітет судових свідчень також визнається Правилами процедури та доказування МКС, де стаття 73 передбачає, що «повідомлення, зроблені в контексті професійних або інших конфіденційних відносин, вважаються привілейованими і, отже, не підлягають розголошенню» [19].

Немає конкретної міжнародної конвенції, що містить зміст понять свободи інформації чи права журналістів, яка могла б слугувати моделлю для національних законів з цього питання. Таким чином, на практиці свобода інформації може обмежуватися, встановленими національними законами з метою забезпечення громадського порядку та національної безпеки. Журналістів і ЗМІ можуть звинуватити в різних правопорушеннях відповідно до національного законодавства, таких як загроза національній безпеці, ворожа пропаганда, підбурювання до насильства, розпалювання ненависті, сепаратизм, наклеп тощо. В рамках системи Організації Об'єднаних Націй було вжито кілька ініціатив щодо запобігання актам насильства проти журналістів.

Так 12 листопада 1997 року Генеральна конференція ЮНЕСКО прийняла резолюцію під назвою «Засудження насильства проти журналістів» (1997) [20], щоб засудити насильство проти журналістів і закликати держави-члени виконувати свої зобов'язання щодо запобігання, розслідування та покарання за злочини проти журналістів і просування законодавство з цього приводу.

У 2006 році Рада Безпеки ООН прийняла резолюцію №1738 [21], щоб засудити напади на журналістів

у конфліктних ситуаціях. Встановлено, що «журналісти, медіа-професіонали та пов'язаний з ними персонал, які виконують небезпечні професійні місії в зонах збройних конфліктів, вважаються цивільними особами, яких слід поважати та захищати як таких» [21]. Вона також закликає сторони збройних конфліктів захищати цивільних осіб, як вони зобов'язані робити це відповідно до міжнародного гуманітарного права. Як цивільні особи, журналісти також користуються захистом відповідно до Резолюції Ради Безпеки №1894 від 2009 року [22].

3–4 травня 2007 року, під час Конференції ЮНЕСКО зі свободи преси, була прийнята Меделлінська декларація про «Забезпечення безпеки журналістів і боротьбу з безкарністю» [23], яка додатково закликала держави-члени розслідувати всі акти насильства, жертвами яких є журналісти, звільняти затриманих журналістів, підписувати і ратифікувати Додаткові протоколи I і II до Женевських конвенцій і Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Наступний документ – це Декларація про безпеку журналістів [24], яка була прийнята під час Четвертого всесвітнього форуму електронних медіа, який проходив 12–13 листопада 2009 року в Мексичі за підтримки ЮНЕСКО. Декларація закликає до постійних і конкретних міжнародних дій для вирішення проблем, пов'язаних з убивствами журналістів і допоміжного персоналу ЗМІ по всьому світу в мирний час і під час війни. Акцентується, що більшість із них загинули не на війні, а під час виконання службових обов'язків у своїх країнах у мирний час. Вона також нагадує, що уряди несуть першочергову відповідальність за безпеку всіх своїх громадян, у тому числі тих, хто працює в ЗМІ.

Таким чином, наявні міжнародні нормативно-правові акти встановлюють, що, журналісти та їхнє медіа-обладнання користуються імунітетом, перші як цивільні особи, а другі – як цивільні об'єкти. Однак цей імунітет не є повним. Журналісти захищені, якщо вони не беруть безпосередньої участі у військових діях. ЗМІ, навіть якщо вони використовуються в пропагандистських цілях, є захищеними якщо вони не задіяні у військових цілях або для підбурювання людей до вчинення серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, актів геноциду чи актів насильства.

Окремо відзначимо, що відповідно до Глобальної хартії журналістської етики, яка було прийнята на 30-му Всесвітньому конгресі МФЖ у Тунісі 12 червня 2019 р. і яка замінила Декларацію принципів поведінки журналістів МФЖ (1954 р.), відому як «Бордоська декларація» у взаємодіях із правоохоронними органами: «журналіст повинен утримуватися від діяльності в якості помічника поліції чи інших служб безпеки. Від нього вимагається лише інформація, яка вже опублікована в ЗМІ» [25].

Таким чином, Глобальна хартія журналістської етики рекомендує журналістам при взаємодії із правоохоронними органами бути нейтральним фахівцем із поширення об'єктивної інформації.

Задля цього під час виконання професійних обов'язків журналіст має право здійснювати письмові, аудіо- та відеозаписи із застосуванням необхідних технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом. За загальним правилом, він має право безперешкодно відвідувати приміщення суб'єктів владних повноважень, відкриті заходи, які ними проводяться, та бути особисто прийнятим у розумні терміни їх посадовими і службовими особами, крім випадків, визначених законодавством. Також, журналіст має право не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дозволяє встановити джерела інформації, крім випадків, коли його зобов'язано до цього рішенням суду на основі закону [26].

Уточнимо, що положення Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачають у статті 8 мож-

ливість втручання в діяльність ЗМІ та обмеження поширення певної інформації. Закон «Про затвердження Указу Президента України» Про введення воєнного стану в Україні та відповідний указ передбачають обмеження свободи слова, визначені статтею 34 Конституції України [27].

Певні обмеження стосуються й щодо порядку оприлюднення конкретної інформації. Зокрема Наказом головнокомандувача Збройних сил України «Про організацію взаємодії між Збройними силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану» встановлено порядок висвітлення оборони України Збройними силами України та іншими формуваннями. А у разі висвітлення інших питань мають використовуватись насамперед офіційні джерела інформації, зокрема інформацію Державної служби з надзвичайних ситуацій, місцевих органів влади, військово-цивільних адміністрацій тощо. У випадку самостійного збирання інформації варто мати можливість узгоджувати поширення такої інформації [27].

Що стосується обов'язків представників ЗМІ під час запровадження правового режиму воєнного стану, то до таких відносяться: 1) мати при собі та пред'являти на вимогу прес-карту та документи, що засвідчують особу; 2) здійснювати переміщення у районі ведення бойових дій виключно у визначені терміни та за визначеним маршрутом; 3) перед здійсненням переміщення до району ведення бойових дій повідомляти керівника прес-служби про термін відрядження, маршрут, яким будуть рухатися, мету редакційного завдання; 4) протягом всього часу перебування в районі бойових дій носити знаки розпізнавання представників медіа на видному місці, мати при собі, як

мінімум, захисний шолом і бронежилет з маркуванням «ПРЕСА» - «PRESS». Виняток становлять випадки, коли зазначене може призвести до виникнення загрози життю та здоров'ю представникам медіа; 5) не вдягати формений одяг та знаки розрізнення складових сил оборони, не брати в руки зброю та боєприпаси; 6) по завершенню роботи на військових об'єктах передавати визначеній особі фото- та відеоматеріали для перевірки на наявність інформації, яка не підлягає розголошенню. У разі виявлення такої інформації - видаляти її [28; 29].

Висновки. Проведене дослідження дає можливість узагальнити, що правовий статус ЗМІ як суб'єктів взаємодії під час запровадження правового режиму воєнного стану характеризується їхніми функціонально-ролевими особливостями, які не впливають на результат їхньої діяльності. Представники медіа обмежені законодавчими положеннями щодо можливості вчинення сприяючих дій силам безпеки і оборони країни. Їхнє пряме призначення полягає у здійсненні інформаційного забезпечення суспільства об'єктивною та достовірною інформацією, отриманою у ході прямої чи опосередкованої взаємодії зі Збройними Силами України, Національною поліцією, Державною службою з надзвичайних ситуацій, Службою безпеки України, місцевих органів влади, військово-цивільних адміністрацій тощо.

Відповідно, їхній правовий статус як суб'єктів взаємодії під час запровадження правового режиму воєнного стану репрезентує учасника сумісної діяльності, що наділений системою прав, обов'язків, гарантій та відповідальності й залежить від того до якої групи вони відносяться, зокрема: 1) цивільних журналістів; 2) військових кореспондентів; 3) чи представників ЗМІ з акредитацією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой юридический словарь; авт.-сост.: В.Н. Додонов и др.; под ред. А. Я. Сухарева и др. М.: Инфра-М, 1998. 790 с.
2. Корельський В. М., Перевалова В. Д. Теория государства и права: учебник для вузов Москва: НОРМА-ИНФА, 2002. 549 с.
3. Витрук М. В. Основы теории правового положения личности в социалистическом обществе; отв. ред. В. А. Паюлин. М.: Наука, 1979. 239 с.
4. Гуцул В. В. Адміністративно-правовий статус Міністерства юстиції України у сфері правової освіти населення. Актуальні проблеми правознавства. 2019. Вип. 1. С. 49–53.
5. Желінський В. М. Адміністративно-правові засади реєстраційної діяльності Міністерства юстиції України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2020. 234 с.
6. Оксін В. Ю. Місцевий розвиток в Україні: теорія та практика публічного адміністрування: дис... д-ра юрид. наук. Дніпро, 2021. 498 с.
7. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 року №2657-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
8. Засіб. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980). URL: <http://sum.in.ua/s/zasib>
9. Поширювати. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980). URL: <http://sum.in.ua/s/poshiiryuvaty>
10. Засоби масової інформації. COUNCIL OF EUROPE PORTAL, 2022. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/media>
11. Про медіа: законопроект №2693-д від 02.07.2020 р. *Верховна Рада України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69353
12. U.S. Code: Table Of Contents. media organization, 2022. URL: https://www.law.cornell.edu/definitions/uscode.php?width=840&height=800&iframe=true&def_id=2-USC-684343279-901562779&term_occur=1&term_src=title:2:chapter:26:section:1602#:~:text=The%20term%20%E2%80%9Cmedia%20organization%E2%80%9D%20means,other%20medium%20of%20mass%20communication.
13. Про пресу та інші засоби масової інформації : Закон Союзу Радянських Соціалістичних Республік від 12.06.1990 р. № 1552-I. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1552400-90/ed19900801/find?text=%E7%E0%F1%E0%EC%E8+%EC%E0%F1%EE%E2%EE%BF+%B3%ED%F4%EE%F0%EC%E0%F6%B3%BF#Text>
14. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів: Закон України від 23.09.1997 р. № 540/97-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>
15. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: Закон України від 23.09.1997 року № 539/97-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/539/97-%D0%B2%D1%80>
16. Henckaerts, Jean-Marie. GCIII Commentary: ICRC unveils first update in sixty years. June 18, 2020, Analysis. INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS. <https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2020/06/18/gcii-commentary-update/>
17. Практичний посібник з гуманітарного права. MSF. URL: <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/journalists/#:~:text=international%20armed%20conflict-,Journalists%20engaged%20in%20professional%20missions%20in%20areas%20of%20armed%20conflict,their%20civilian%20status%20and%20character.>
18. IT-99-36-AR73.9. PROSECUTOR v. BRDOSLAV BRDJANIN MOMIR TALIC. DECISION ON INTERLOCUTORY APPEAL, 2002. URL: <https://www.icty.org/x/cases/brdanin/acdec/en/randall021211.htm>
19. The Rules of Procedure and Evidence are reproduced from the Official Records of the Assembly of States Parties to the Rome Statute of the International Criminal Court, First session, New York, 3-10 September 2002 (ICC-ASP/1/3 and Corr.1), part II.A. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Rules-of-Procedure-and-Evidence.pdf>
20. Резолюція «Засудження насильства над журналістами». 29-та сесія Генеральної конференції, Париж, листопад 1997 р URL: <https://en.unesco.org/sites/default/files/resolution29-en.pdf>
21. Resolution 1738 (2006) / adopted by the Security Council at its 5613th meeting, on 23 December 2006. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/589659?ln=f>

22. Resolution 1894 (2009) Adopted by the Security Council at its 6216th meeting, on 11 November 2009. URL: <https://www.un.org/ruleoflaw/files/Security%20Council%20Resolution%201894.pdf>
23. Medellin Declaration Securing the Safety of Journalists and Combating Impunity. URL: <https://www.ifap.ru/ofdocs/rest/medellin.pdf>
24. The Safety of journalists and the danger of impunity: report by the Director General to the Intergovernmental Council of the IPDC. UNESDOC. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000187491>
25. Global Charter of Ethics for Journalists. IFJ. URL: <https://www.ifj.org/who/rules-and-policy/global-charter-of-ethics-for-journalists.html>
26. Правові засади діяльності журналістів в Україні. *Офіційний сайт Міністерства юстиції України*, 2022. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_37038
27. Сафаров А. Як працювати журналістам під час воєнного стану. Інститут масової інформації, 2022. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/yak-pratsyuvaty-zhurnalistam-pid-chas-voeyennogo-stanu-i44357>
28. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану: Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 03.03.2022. №73 (із змінами, внесеними згідно з наказом №196 від 12.07.2022). *Міністерство оборони України*. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/nakaz_73_zi_zminamu.pdf
29. Вектори змін для оптимізації унормування роботи медіа під час воєнного стану: аналіз та рекомендації. Експертний аналіз Аспен Інституту Київ спільно з Координатором проєктів ОБСЄ в Україні за експертної підтримки «Інтерньюз-Україна». *«Інтерньюз-Україна»*, 2022. URL: <https://internews.ua/opportunity/media-war-analysis>